

PRANEŠIMAS KONFERENCIJOJE MIRTIES BAUSMĖS KLAUSIMU

1998 M. SAUSIO 28 D.

Daugiau kaip 10 metų teko dirbti Respublikos prokuratūros ypatingai svarbių bylų tardytoju. Teko aiškintis dešimtis, o gal ir šimtus nužudymų, žagininimų, surasti ir bendrauti su daugeliu žudikų, prievartautojų bei jų aukomis. Namuose turiu vieno iš Lietuvos rajonų vadovybės padėkos raštą. Jį vėl prisiminiau rengdamas šią medžiagą. Ne todėl, kad padėka buvo nepelnyta. Tada žudiką, kurio padarytas nusikaltimas devintojo dešimtmečio pradžioje nuskambėjo per visą Lietuvą, išaiškinome maždaug per savaitę. Ilgai teko su juo bendrauti. Bendrauti su žmogumi, pakankamai garbaus amžiaus, neturinčiu jokio išsilavinimo, neturinčiu jokio darbo, gyvenančio ūkiniame pastate. Nekalbėsiu apie jo įvykdyto nusikaltimo detales, pasakysiu tik tiek, jog seksualiniais motyvais buvo nužudyta nepilnametė mergaitė, grįžtanti iš mokyklos, o nužudytosios mergaitės rankų plaštakos buvo rastos pas žudiką. Teismas priėmė sprendimą nusikaltėlį sušaudyti. Tai ir buvo padaryta. Šį nusikaltimą ir teismo procesą prisimenu dėl kelių aspektų.

Prisimenu vyriškį, naiviai pasakojantį apie savo gyvenimą. Prisimenu įtūžusią ant jo minią. Prisimenu, kaip atpildo ištroškusi minia negalėjo sutilpti salėje, kur vyko teismo procesas, ir jį teko perkelti į parko aikštę, kur susirinko keletas tūkstančių žmonių, reikalaujančių keršto. Prisimenu neviešus teismo ekspertų pasisakymus - "taip, tai psichinis ligonis, nevaldantis savo veiksmų, tačiau ir jam, ir visuomenei bus geriau, jeigu mes jį pripažinsime sveiku, o tuomet bus galima priimti patį griežčiausią nuosprendį."

Prisipažinsiu, tada ir aš panašiai galvojau. Tačiau bėga metai, ir požiūris į daug ką keičiasi. Norime to ar ne, tačiau kyla klausimas, kokią teisę turėjo valstybė sunaikinti žmogų, kuris greičiausiai iki galo taip ir nesuprato, už ką jis baudžiamas ir ką jis padarė, kokią įtaką visuomenei, jos moralei turėjo tūkstančių žmonių dalyvavimas ir džiaugsmo šūksniai, kai buvo pranešta, jog vienas šios visuomenės narių pasmerktas myriop.

Lietuva turi senas mirties bausmės tradicijas. Pradžioje pagoniškoje Lietuvoje paremtas kraujo keršto tradicijomis, vėliau (16 amžiuje) įtvirtintas teisiniuose aktuose - Lietuvos Statutuose. Atkreiptinas dėmesys, jog juose mirties bausmės taikymas eina vis kylančia tvarka - pirmajame numatyta 20 mirties bausmės atvejų, antrajame - 60, trečiajame - 90. Be abejonės, įtaką šiam procesui darė Europinė, jeigu taip galima pasakyti, Magdeburgo, Romėnų teisė. Tačiau jau ir pačiais seniausiais laikais kildavo klausimai dėl mirties bausmės problematikos. Jeigu neklysta istorikai, pirmą kartą mirties bausmės teisėtumo, o gal greičiau tikslingumo, klausimas iškilo dar 427 metais pr.m.e. Atėnų asamblėjoje Diodotui pareikalavus pakeisti sprendimą nubausti mirtimi visus sukilusius vieno iš miestų vyrus. Argumentai buvo tokie: mirties bausmė nesustabdo naujų nusikaltimų darymo.

Kur kas vėliau šias mintis plėtojo Volteras, Monteskjė, Bekarija. Idėjos susilaukė dėmesio ir tuometinėje Lietuvos-Lenkijos valstybėje. Ne vieną kartą 1774 metais Seimo pirmasis Lietuvos senatorius, vyskupas Ignas Masalskis posėdžiuose reikalavo priimti įstatymą dėl visiško mirties bausmės panaikinimo. Deja, reikia konstatuoti, jog po 20 metų jis pats buvo pakartas be tardymo ir teismo.

Įstatymų leidėjai prie šios problemos grįždavo ir vėliau. Pavyzdžiui, jau nepriklausomoje Lietuvoje 1920 metais steigiamasis Seimas paskelbė "Mirties bausmėms sustabdyti įstatymą." Tačiau šis įstatymas veikė neilgai. Vien 1920-1928 m.m. kariuomenės teismas mirties bausme nuteisė 84 asmenis. Reikia pastebėti, kad nuosprendžiai buvo įvykdyti tik 17 asmenų. Įsidėmėtina, kad ir